

1919 йил охирларида Пишпакка (Хозирги Бишкек, 1926-1991 йиллар орасида Фрунзе номи билан аталган.) карашли Кораболта, Оксу бўлиб, ўн саккиз рус кишлоклари бирлашган холда коммунистларга карши кўзголон кўтаришди. Бойликка ботиб ётган Пишпак, Сўкулук дунганлари ҳам тушунмасликдан бу ишга кўшилиб колдилар. Натижада торткилик бутунлай улар устларига тушиб, энг огир зарбалик калтаклар бошларида ушатилади. Шундоки, беш юз уйликка етмаган Пишпак, Сўкулук дунганларидан саккиз юз кишини хайдаб келиб, бозор ўртасида пулемётга тутдилар. Шулар ичидан ўк тегмай колган ёки ярадор бўлиб жони чикмай турганларини кизил аскарлар оралаб юриб, найзалаб ўлдирдилар. Кўзголончилар маркази бўлган беш минг чамали аҳолиси бор Оксу кишлоғи русларидан, илгари-кейин бўлиб, ўлим жазоси кўрганлари ўттиздан ошмаган эди. Оллох сакласа бало йўк дегандай, шу йили Сўкулукка боришдан мени саклаб, бу каби натижасиз конли кўзголон офатларидан Ўзи асрамишдир. Шу воқеа бўлишида мен Тўкмокдан саккиз чакирим шимол тарафдаги дунган кишлоғи Коракўнгиз масжидида турган эдим. Пишпак, Сўкулук кочоклари килич, милтик каби борлик куролларини осинган холда таниган-танимаган аралаш, мени кора тортиб, устимга тушдилар. Буни кўришган масжид кавмлари ўз бошларидан кўркишиб ва яна мени аяшганларидан уларни бу ерда кўндирмаслик учун маслахат кўрсатган бўлсалар ҳам, унга мен розилик бермадим. Бу каби улуг офатлардан мени неча мартабалар асраб ўргатган меҳрибон Тангрим илтифотига ишонганлигимдан бу мазлумларни эрларча очик юз билан карши олиб, синик кўнгилларини кўтардим. Бу ерда яшириниб колиш имконияти йўклигидан, бош-оёғи икки-уч кун туришгандан сўнг Олмаота, Ёркент чегаралари оркалик Гулжага ўтмокчи бўлиб кетдилар.

Сўкулук дунганларининг тузларини тотиб, яхшиликларини кўп кўрган эдим. Уларнинг

ичида ишонимлик шогирдларим ва дўстларим кўп эди. Бундай вақтларда бориш хатарлик бўлса ҳам чидаб туролмай, уч-тўрт шогирдларим билан бир арава киши бўлиб, Сўкулук томонга йўл тортдим. Пишпакка келгач, дунган калъаси(Бу ерда кент маъносида.) йўл устида бўлганликдан, оралаб ўтишга тўғри келмиш эди. Яқинлашиб борган сайин бундаги кўз кўрган кўнгилсиз нарсаларни тил сўзлаб, калам ёзиб чидаёлмайти. Интизомлик аскарларга, куроллик кучга, тили бўлак, дини бўлак бир канча йигинди, кўли курук кора куч кишилари кандай карши турсинлар? Табиат оламига Илохий томонидан юборилган улуг пайгамбарлар ҳам шу табиат конунига бўйсунмасдан бошқа ҳеч чоралари йўқдир. Уруш фанларининг конуни бўйича аскарнинг сон-саноклари, курол-жабдук ва аскарининг интизомлари энг бўлмаганда душманниқидан тубан ва оз бўлмаслиги биринчи шартдир. Агар шу шароит кўлга келар экан, у ҳолда диний, миллий ҳақоратга бўйсунмасдан душманга карши куролга кўл суниш албатта фарз бўлур. Агар бундай бўлмаган тақдирда ўзини ўринсиз ўтга уришдан сакланиб, вақтинча сабр қилишдан бошқа чора йўқдир. Биз ҳозирданок шундай шароитсиз оғир аҳвол устида турамыз.

Маҳалла кўчасидан ўтаётганимизда йўл бўйлаб талон-булон қолдиқлари, сочилиб ётган нарсалар, қуйдириб-ёндирилган иморатлар ичида вайрон-толқони чиқиб ётган томлари кўзга қорпилмоқда эди. Буларни кўргач, кўз ёшимиз қуримасдан шу юрганимизча юриб мазлумлар қонлари билан бўялган Сўкулук қишлоғига қирдик. Бу воқеа ўтиб ортидангина борганлигимиз учун мусулмонлар қилган-қилмаган қўчалардаги қонлар тозаланган бўлса ҳам, бошқа белгилари йўқолмаган эди. Қон қишилари бизни бошқа ёқдан қилганимизни кўргач, қонимиздан қўлиб қонларига бошладилар. Ўлганларнинг хотин-қиз, етим болаларига аталган бир қанча буюм, қийим-бошларни қўрсатиб, ёрдам учун қилганлигимизни билдирдик. Сўнгра йўлхатларимизни текшириб, бизга руҳсат қилган бўлсалар ҳам яна орамизда ишонмаслик пайдо бўлиб, анчагина сўз ўтмиш эди. Маълумдирки, маҳкумиятда эзилган қуролсиз қудуқ қиллар қилиб қилми билан қуролланиб қилган, қил бирининг қилмигидан қилмигиз қилти қилган, қуроллик қилдам қиллар қилдида қилми қиллар қиллар?

Шу билан қилиб қилми оқидан қилдиқ қилтиб қилганимиздан қилми ёрдамга қилтирган қилди-қилди нарсаларимизни қилтидик. Ўлганлар қилларига қил ёшимиз билан Қуръон қилди, қилми айтдиқ. Бу қилдиқ қилтида қилмигиз шогирдларимдан қилмигиздан қилтирок қилми қилмиш қилдиқ. Булардан қилми қилларининг қилми ўлтидан қилмигиз қилди...

Шундай қилиб, бу қилди қилми-қилми қилми қилганимиздан қилми-қилми, у қилдан қилтиб, қилми Қилмигиз қилдиқ.

Алихонтўра Соғунийнинг "Туркистон қилми" қилтидан